

80 · Vurderingen i dag: Danmark og det danske nærområde i det operative billede. Konklusion på kapitlerne 78, 79 og 80

I litteraturen er der modstridende oplysninger om Warszawapagtlandenes operationer mod Danmark i tilfælde af et krigsudbrud i 1980'erne. Det gælder såvel for de land- som de sømilitære operationer. Emnet vil derfor på dette sted blive taget op til fornyet behandling under inddragelse af nyt kilde-materiale. Hovedspørgsmålet vil være, i hvilket omfang de fra 1970'erne kendte offensive operationer i form af Nordfrontens/Kystfrontens angreb på Nordtyskland og Jylland og De Forenede Østersøflåders forsøg på at gennem-bryde de danske stræder og støtte en landsætning på Sjælland stadig blev op-retholdt.

En vanskelighed ved besvarelsen af spørgsmålet er, at der for 1980'ernes vedkommende næsten ikke har stået relevante polske militære kilder til rådighed for undersøgelsen. De tidligere nævnte PHP-interviews med polske generaler er heller ikke særligt givtige for den kolde krigs sidste periode. Der kan derfor ikke – som for 1960'ernes og 1970'erne vedkommende – tegnes et bil-lede af den polske operative planlægning og de polske militære overvejelser. At dømme ud fra den til rådighed stående polske litteratur blev det polske forsvar tilsyneladende i mindre grad end andre dele af samfundet ramt af lan-dets generelle krise. Forsvarets struktur ændredes ikke i 1980'erne, hvor 5,5 % af statens udgifter gik til det, og det lykkedes tilsyneladende at gennemføre såvel nyanskaffelser som vedligeholdelse af materiellet.¹ Fra 1986 faldt bevil-lingerne til forsvarets behov imidlertid hurtigt, formentlig i sammenhæng med, at statens indtægter faldt.

Polen var et (forholdsvis mildt) militærdiktatur igennem 1980'erne, og for-svaret var som den katolske kirke en af hovedsøjlerne i samfundet, men Polen synes – at dømme ud fra deltagelsen i de fælles øvelser – i nogen grad at have reduceret sit engagement i det militære samarbejde inden for Warszawa-pagten. Såvel det reducerede engagement som selve eksistensen af et militær-diktatur inden for Warszawapagten var selvfølgelig blot nogle af symptomer-ne på den omfattende krise, det østlige forsvarssamarbejde befandt sig i 1980'erne.

¹ Tadeusz Panecki, Franciszek Puchała, Jan Szostak (Eds.), *Sztab Generalny Wojska Polskiego 1918-2003*, Warszawa 2003, s. 265. – Her omtales også, at forsvaret i 1980'erne blev reduceret med ca. 50.000 mand.

En anden måde at nærme sig spørgsmålet om Warszawapagtlandenes operationer mod Danmark i 1980'erne på er gennem interviews med de østtyske generaler og admiraler, der var involveret i planlægningen af Den Nationale Folkearmés operationer. Inden for rammen af PHP's interviewprojekt med østtyske generaler og admiraler er der på DIIS' foranledning blevet rettet specifikke spørgsmål til disse officerer om mulige opgaver over for Danmark. De tidligere østtyske topofficerer foretog under disse interviews samme undvigemanøvrer, som kunne konstateres under de af PHP foretagne interviews med polske officerer, nemlig at undgå at besvare spørgsmål om den konkrete udformning af planerne for krigssituationen. Her er tale om en æressag: som deres polske kolleger følte de østtyske generaler og admiraler sig bundet af et tavshedslofte, selv om det var afgivet til et politisk system, der ikke mere eksisterede.² Alligevel har disse interviews en vis interesse.

Ifølge interviewet med generaloberst Fritz Streletz, der i årene 1979-1989 var viceforsvarsminister og generalstabschef og i øvrigt 1971-89 sekretær for det nationale forsvarsråd i DDR, var opgaverne over for Danmark tillagt Kystfronten, dvs. den polske armé. „Dermed havde Den Nationale Folkearmé ingen berøringspunkter“, hævdede han. Østtyskerne havde alene som opgave at støtte den polske armé på dennes bevægelse gennem DDR frem til grænsen til Forbundsrepublikken. Planlægningen vedrørende hele problematikken omkring Danmark og Sund-Bælt-zonen var Kystfrontens opgave. Han betvivlede, at der var sket grundlæggende ændringer med hensyn til den polske hærs opgaver efter 1980/81, dvs. indførelsen af krigsretstilstanden i Polen, fordi forsvarsministeren og generalstaben i Polen forblev den samme. Han sagde, at han vidste, at polakkerne fra 1987 ikke mere havde opgaver i denne operationsretning. Hvis der var sket ændringer med hensyn til den polske hærs rolle efter 1980/1981, måtte den polske generalstab have afklaret det med den sovjetiske. Dette var ham ikke bekendt.³

I interviewet med generaloberst Joachim Goldbach, der fra 1986-1990 var viceforsvarsminister og chef for den østtyske materielkommando, berørtes emnet om den østtyske hærs operationer mod Danmark også, men der gives ikke noget helt klart svar. Generalen bekræftede dog, at 5. armé havde øvet operationer syd om Hamburg på kortet og ligeledes øvet besættelse af Jylland. Østtyskerne havde imidlertid ifølge generalobersten aldrig *opgaver* – hvorved uden tvivl mentes opgaver i krig – der var identiske med de polske. Derimod kunne opgaverne *under øvelser* (DIIS' fremhævelse) ligne hinanden, og under øvelserne fik man altid en ny opgave. Her skal vel tilføjes: under de nationale

² Disse officerers holdning kan i dag være vanskelig at forstå, men den skal formentlig ses i sammenhæng med en taknemlighed over for det samfund, der havde givet dem mulighed for social opstigning. Næsten alle topofficererne i DDR startede som arbejdere eller håndværkere.

³ PHP-interview med generaloberst Fritz Streletz den 27. januar 2003. Disse PHP-interviews er pr. maj 2005 ikke udgivet.

øvelser fik man altid en ny opgave – situationen havde været anderledes under de store Warszawapagtøvelser, der hørte op i 1980'ernes første halvdel. Hvis et ikke helt klart interview læses på denne måde, sagde generaloberst Goldbach det samme som generaloberst Streletz, nemlig at østtyskerne aldrig havde haft primære krigsopgaver i Jylland og heller ikke fik det i 1980'erne.⁴ Fra 1987 opstod en teoretisk mulighed for operationer ind i Jylland under gennemførelsen af det „aktive forsvar“, som indførtes i den østtyske armé i de sidste år af den kolde krig. Generaloberst Goldbachs oplysninger om, at NVA i 1980'erne øvede operationer mod Jylland bekræftes af materiale fra de nationale østtyske øvelser i militærarkivet i Freiburg.

Prøver vi at skaffe os et overblik over de planlagte østlige landmilitære operationer, der direkte vedkom Danmark i 1980'erne, dvs. Nordfrontoperationen/Kystfrontoperationen, er det muligt at skitsere de tre etaper, der har karakteriseret perioden. Det siger sig selv, at der i beskrivelsen bygges videre på de i kap. 79 givne oplysninger om den tilpasning af den sovjetiske militærdoktrin og kampform i defensiv retning, der skete ca. 1984/85. Tilpasningen var som nævnt en konsekvens af den sovjetiske generalstabs vurdering af, at der i en eventuel konflikt skulle kæmpes under mindre fordelagtige vilkår end tidligere som følge af et ændret militært styrkeforhold på Centralfronten.

Der kan udskilles følgende perioder:

I. Frem til midten af 1980'erne opretholdtes uagtet udviklingen i Polen hovedelementer af 1960'ernes og 1970'ernes krigsplanlægning, idet den polske hær stod for såvel angrebsoperationen mod Jylland som for operationen mod Holland, i hvilken sidste måske også det østtyske armékorps fra Militærdistrikt V skulle deltage.⁵ Som skildret ovenfor giver den østtyske generalstabschef Fritz Streletz ingen antydning af, at der skulle være ændret på dette forhold frem til 1987, hvor den defensive strategi blev introduceret. Operationen synes altså opretholdt på papiret frem til 1987, også selvom der grund af Polens dybe krise måtte knytte sig endnu flere usikkerhedsmomenter til den polske deltagelse i en krig end tidligere. Allerede i sommeren 1982 havde den sovjetiske militære ledelse ifølge den østtyske forsvarsminister gennemført et krigsspil over 10 dage, hvor krigen blev ført uden rumænsk og polsk deltagelse.⁶ Den præcise og generelle formulering af de østtyske styrkers opgave i krig var i denne fase sammen med sovjetiske, polske og tjek-

⁴ PHP-interview med generaloberst Joachim Goldbach den 10. december 2002.

⁵ I marskal Kulikovs (hemmelige) arbejde fra 1983 *Forberedelse og gennemførelse af angrebsoperationen for en front af koalitionsstyrker* indgår der dog kun én arme under polsk befaling i fronten i den nordtyske strategiske retning (der omfattede de tre operationsretninger „Jylland“, „Kysten“ og „Ruhr“. Syd for den stod en armé under sovjetisk befaling og en armé under østtysk befaling, jf. Hans Frank, „Die Westgruppe der Truppen (WGT)“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 336. – Det er vanskeligt at vurdere, hvilken status de af Kulikov givne eksempler på arméoperationer har.

⁶ Walter Jablonsky, „II. Die NVA in den Vereinten Streitkräften des Warschauer Paktes“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 44f.

koslovakiske styrker „at gennemføre arméoperationer som bestanddel af frontoperationer i den vestlige retning for at afværge og knuse en aggression fra modstanderen og indtage hans territorium“.⁷

II. Som en konsekvens af generalstabschef Akhromejevs tidligere omtalte henvendelse til den østtyske forsvarsminister på mødet i forsvarsministerkomiteen i Budapest i december 1984, jf. kap. 79, skete der fra 1985 den nyskabelse, at de østtyske styrker skulle forberede sig på at udføre mere selvstændige funktioner i forbindelse med et krigsudbrud, idet en bestemt del af styrkerne til stadighed skulle befinde sig i forhøjet beredskab for straks at kunne rette „svarslag“ mod udvalgte mål på modpartens territorium. Disse styrker skulle bestå af flystyrker, rakettrupper, artilleri samt styrker, der kunne udføre elektronisk krigsførelse. Da angrebene skulle kunne rettes „under alle betingelser“ (unter allen Lagebedingungen), må det forudsættes, at de afhængigt af aggressionens karakter også omfattede muligheden af nukleare angreb.

NVA fik det fulde ansvar for at rette angrebene i de to „operative retninger“, dvs. angrebsakser, som de to østtyske armeer havde. De to armeer skulle dække en frontbredde på 250 km.⁸ Østtyskerne fik altså et ansvarsområde, der dækkede ¼ af grænsen indtil Forbundsrepublikken. Det må forudsættes, at de sovjetiske armeer havde fået tilsvarende opgaver, blandt hvilke uden tvivl indgik det på forsvarsministermødet i Budapest i december 1984 omtalte øgede beredskab under de store vestlige øvelser. Når det hedder, at de to østtyske armeer skulle rettes mod de to armeers operative retninger, er det ikke helt klart, idet hele Centralfronten i sovjetisk sprogbrug inddeltes i to „strategiske retninger“, den nordtyske og den sydtyske. Der er i dette tilfælde tale om den nordtyske strategiske retning (på 300-400 km), men inden for den fandtes tre „operative retninger“, nemlig „Jylland“, „Kysten“ samt „Ruhr“. En af de tre retninger skulle således i den givne situation dækkes af en sovjetisk armé.

Der er næppe tvivl om, hvad der i 1984 foranledigede den sovjetiske generalstab til at foretage denne ændring af strategien. Der tales i forsvarsminister Hoffmanns beretning til Erich Honecker om „NATO's høje aggressionsberedskab i den vestlige strategiske retning“,⁹ hvormed menes NATO-styrkernes evne til væsentligt hurtigere end tidligere at foretage egentlige operationer på Centralfronten. Dette punkt var som omtalt et stadigt tilbagevendende tema på møderne inden for Warszawapagten og synes at have afspejlet en vok-

⁷ Helmut Göpel, „III. NVA-Landstreitkräfte“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 99.

⁸ Walter Jablonsky, „II. Die NVA in den vereinten Streitkräften des Warschauer Paktes“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 59, 61.

⁹ Sst. s. 59.

Krise eller ej: Den polske Folkehær fyldte 40 år, og det blev bl.a. fejret med dette billede af et landsætningsfartøj på forsiden af bladet „Morze“ („Havet“), fra oktober 1983. (Orlogsmuseet).

sende østlig bekymring. Men det kan formodes, at den traditionelle østlige opmarch og udvikling – inklusive den polske hærs mobilisering og fremrykning – er blevet vurderet at have været for langsom over for en vestlig modstander, der tænkte mere aggressivt og målrettet. Med andre ord: man ændrede operationsplanerne for at kunne tage højde for den situation, at krigen kom meget hurtigt. I den situation ville man være i stand til at kunne ramme „udvalgte mål“ på den anden side af grænsen og derved sikre sig en fordel under de indledende kampe. Det hurtige krigsudbrud kunne i den optik, der herskede i de østlige militærkredse i disse år, mest sandsynligt ventes i forlængelse af en af disse års store vestlige øvelser. De omfattende og stadige vestlige øvelsesaktivitet var – som nævnt ovenfor – et stadigt tilbagevendende klagpunkt på topmøderne inden for Warszawapagten.

Bag Sovjetledelsens „anbefaling“ formidlet gennem generalstabschef Akhromejev i december 1984 lå frygten for at blive taget på sengen som følge af et vestligt lynangreb i forlængelse af en NATO-øvelse. Sovjetledelsens uro grænsende til panik syntes at komme i bølger og bredte sig fra Moskva til Østberlin. Denne frygt kom til udtryk i de østtyske mobiliseringsforberedelser, der som nævnt ovenfor intensiveredes fra foråret 1985. De fem østtyske mobiliseringsdivisioner, der var bygget op omkring underofficersskolerne, reducerede nu mobiliseringstiden drastisk og var som nævnt i 1986 i stand til at gennemføre mobilisering på kun to dage.¹⁰

Det må antagelig ses i forbindelse med denne operative ændring, at de østtyske styrker fra Militærdistrikt V fra 1985 forudsås at skulle stille en armé (mod tidligere et armékorp). Ifølge et interview med generaloberst Joachim Goldbach i 1993 blev armékorpset i 1986 omdøbt til en armé og begge østtyske armeer fik ifølge ham operative opgaver på højre flanke af (den sovjetiske) I. Vestfront.¹¹ Det er vel rimeligt at antage, at der med de operative opgaver bl.a. menes de „svarslag“, som østtyskerne givetvis påtog sig at levere efter den sovjetiske opfordring i december 1984.

Det større militære ansvar, der i 1980'erne blev overdraget den østtyske hær (og flåde), kan også ses som udtryk for anerkendelse af de østtyske styrkers voksende militære kompetence i denne sidste fase af den kolde krig. En række udtalelser vidner om, at den østtyske hær med hensyn til militær kompetence var rykket op på siden af de sovjetiske styrker i DDR, der ellers i årtier havde haft en klar førerposition, og at den på enkelte områder (mobiliseringsforberedelser, automatisering af ordregivning) klart var bedre end de sovjetiske tropper. Den sovjetiske generalstabschef Mikhail Moisejev blev tydeligt imponeret under et besøg hos de østtyske styrker i 1989 og tilkendegav, at det var blevet klart for ham, at inden for de nævnte områder levede de [dvs.

¹⁰ Helmut Göpel, „III. NVA-Landstreitkräfte“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 90f.

¹¹ *Sst.*, s. 84.

de sovjetiske styrker] „endnu i stenalderen“. ¹² Det siger sig selv, at de østtyske styrker som konsekvens af denne udvikling både kvalitativt og beredskabsmæssigt distancerede sig yderligere fra den polske hær, der ikke kunne undgå at blive berørt af Polens generelle krise.

III. Med introduktionen i 1987 af Warszawapagtlandenes nye og mere defensive forsvarsdoktrin formuleredes tilsvarende nye opgaver for de østtyske styrker, der nu „i første operative echelon af de forenede styrker på den vestlige krigsskueplads sammen med de forbundne armeer [skal] slå en aggressor ifølge princippet om modaktion... De forenede styrkers modoffensivoperationer kan udvides til NATO-staternes territorium“, som det hed. Disse forsvarshandlinger kunne gennemføres med eller uden kernevåben. ¹³

Denne formulering var udtryk for, at det militære billede var blevet ændret ganske radikalt på grænseafsnittet over for Slesvig-Holsten og dermed Jylland. Den polske hær skulle nu fungere som reserve bag de østtyske og sovjetiske styrker i DDR og havde ikke mere som opgave ved starten af en krig at bevæge sig til zonegrænsen og derfra indlede offensive operationer. De østtyske styrker fra det nordlige militærdistrikt (Militärbezirk V) skulle nu i tilfælde af krig med 5. armé forsvare det område fra Østersøen til Elben, som polakkerne tidligere havde skullet angribe igennem. Den østtyske armé havde ligeledes som opgave at forsvare den østtyske Østersøkyst mod vestlige landsætningsoperationer, en aggressionsmulighed der i denne fase blev tillagt voksende betydning. ¹⁴

Det betød, at zonegrænsen i kystfrontområdet blev forsvaret af færre østlige styrker end tidligere, hvilket dog ikke behøvede at volde uløselige problemer, da man nu skulle varetage en forsvarsopgave og ikke en offensiv opgave. Hvor langt ind i Slesvig-Holsten og op i Jylland, man eventuelt ville gå under udførelsen af de såkaldte „modoffensivoperationer“ fra 1987, ved vi ikke og måtte vel afhænge af hele situationen. Men den østtyske hær havde nu som en af sine hovedopgaver at afværge et angreb fra Slesvig-Holsten (og fra havet) og eventuelt foretage et modangreb. Dette afspejledes også i øvelsesbilledet. ¹⁵

For Danmark og Forbundsrepublikken betød det, at den potentielle trussel over for Slesvig-Holsten og Jylland således aftog fra 1987 (i en vis forstand allerede fra 1985), idet der nu kun stod en østtysk armé over for dette område og tilmed opstillet med henblik på forsvarskamp. Som tidligere nævnt under

¹² Walter Jablonsky, „II. Die NVA in den Vereinten Streitkräften des Warschauer Paktes“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 67ff.

¹³ Helmut Göpel, „III. NVA. Landstreitkräfte“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 99.

¹⁴ Harald Nielsen, *Die DDR und die Kernwaffen*, s. 48, 50, 52f. – For en noget afvigende tolkning se Horst-Henning Basler, „Das operative Denken der NVA“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 202ff.

¹⁵ Horst-Henning Basler, „Das operative Denken der NVA“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 202f.

gennemgangen af FE's analyser for 1980'erne, var dette ikke opfattelsen i det danske forsvar, hvor man i denne sene fase af den kolde krig ud fra diskutabile præmisser opererede med forestillingen om en *øget* østlig trussel mod Jylland.

Flådeområdet

Det høje beredskabsniveau, der kendetegnede de sovjetiske og østtyske divisioner i DDR, gjaldt også for den østtyske flåde i 1980'erne. Halvdelen af den østtyske flåde skulle være i stand til at forlade havn fuldt udrustet inden for en time. Det var hårdere vilkår end for den polske flåde og den sovjetiske Østersøflåde. Først i 1988 lykkedes det den østtyske flådechef at få udvidet dette meget krævende beredskabskrav til hele fire timer.¹⁶ Begrundelsen var også på flådeområdet nærheden til modstanderen og Vestens evne til at kunne gennemføre et overraskelsesangreb. Det høje maritime beredskab i Østersøen er således endnu et af de mange vidnesbyrd om, i hvilken grad tanken om et vestligt overraskelsesangreb til 1980'erne slutning beherskede den sovjetiske militære ledelses forestillingsverden.

Var beredskabet højt, var den *fælles øvelsesaktivitet* inden for Warszawapagten dog klart for nedadgående. Den sidste store fælles flådeøvelse i Østersøen fra Warszawapagtlandenes side var ifølge den østtyske flådechef Theodor Hoffmann den operativ-strategiske øvelse „Waffenbrüderschaft-80“, der blev ledet af den østtyske forsvarsminister Heinz Hoffmann.¹⁷ Siden da eksisterede der ifølge flådechefen ingen østlig maritim øvelsesvirksomhed i Østersøen, der kunne sammenlignes med de vestlige øvelsesaktiviteter der. Omfanget af de vestlige aktiviteter er berørt i kap. 78. Ud over stabsøvelserne blev mindre og halvstore fællesøvelser (med skibsindsats) dog afholdt. Så sent som i maj-juni 1989 blev der dog holdt en stor fælles stabsøvelse, hvor der øvedes forsvaret mod landsætning, minekrigsførelse samt sikring af konvojer.¹⁸ Det reducerede øvelsesniveau for de egentlige flådeøvelsers vedkommende kan stå i forbindelse med sparekrav som følge af den trængte økonomiske situation, men det kan også ses i lyset af en prioritering af et meget højt beredskab.

Ser vi på de *operative opgaver* for de østlige flåder er det sandsynligt, at de tidligere opgaver i tilfælde af krig blev opretholdt i de første år af 1980'erne (til og med 1983), men at de derefter blev uaktuelle på grund af ændringen til Vestens fordel af det maritime styrkeforhold i Østersøområdet. Opgaven var i de første år af 1980'erne fortsat at tilkæmpe sig søherredømmet i Østersøen ved at slå de vestlige flådestyrker og udvide operationsområdet til

¹⁶ Theodor Hoffmann, *Kommando Ostsee*, s. 212f.

¹⁷ Theodor Hoffmann, Sst. s. 187.

¹⁸ Sst. s. 235.

Nordsøen gennem erobring af Kielerkanalen og gennembrud af de danske stræder.¹⁹

Dette program stod på dagsorden i den ovenfor nævnte operativt-strategiske øvelse „Waffenbrüderschaft-80“ (4.-12. september 1980), hvor man tilføjede gennemførte en taktisk landsætning på øen Usedom.²⁰

Landsætningsoperationen mod Sjælland spillede stadig en markant hovedrolle under den nationale sovjetiske øvelse „Sapad-81“, der blev ledet af den sovjetiske forsvarsminister Ustinov. I sine erindringer giver admiral I.M. Kapitanets, der var chef for Østersøflåden 1981-85, en omfattende beskrivelse af øvelsen, i hvilken der var indlagt en større landsætningsoperation. Under denne blev der i alt indsat ca. 75 fartøjer (heraf 5 handelsskibe), der landsatte 2500 mand og 1500 fartøjer og andet materiel. Der blev ikke lagt skjul på, at øvelsen supponerede en landsætningsoperation mod de danske øer. I en senere øvelsesfase blev der udstedt ordrer om at forberede udsejling af de store flådeenheder til Nordsøen og af de mindre enheder gennem Kielerkanalen. Herunder viste der sig problemer med at rydde farvandene for miner. Øvelsen viste, at minerydningskapaciteten var klart utilstrækkelig, og at der også måtte inddrages civile fartøjer til denne opgave.²¹

Når admiral Kapitanets i sin bog skriver, at opgaven at føre fartøjerne ud i Nordsøen kun var lidet studeret, og at der forestod dem at finde veje til løsning af denne opgave, må det i høj grad undre, når man tager i betragtning, at Østersøflåden efter alt at dømme havde haft denne opgave i mere end 20 år. Admiral Kapitanets skriver, at øvelsen bekræftede flådens beredskab til at deltage i en strategisk operation, men vanskelighederne ved den skjules dog heller ikke. Hans afsluttende vurdering var: „Men besættelsen af strædezonen var ingen enkel opgave. Løsningen af den blev forhindret af en hel stat, som måtte blokeres, ødelægges og drages ud af krigen for at nå de operative mål“.²²

Det fremgår af det østlige øvelsesmateriale fra de første år af 1980'erne, at man ikke undervurderede opgaven at tilkæmpe sig søherredømmet i den vestlige Østersø. Det blev tydeligt nok opfattet som en stadig mere vanskelig og tidkrævende opgave. Dette kom til udtryk i, at der nu blev afsat et længere tidsrum til erobringen af den vestlige Østersø end tidligere. Der opereredes

¹⁹ Ifølge en østtysk kilde var krigsopgaven for Den Forenede Østersøflåde: „Det almindelige mål for den 1. operation i rammen af det strategiske angreb består i tilkæmpelsen af søherredømmet i Østersøen ..., i styrkernes gennembrud til Nordsøen og tilkæmpelse af søherredømme i dette område ... Gennemførelsen af en luft-/sølandsætning for at indtage øerne i Sund- og Bælt-zonen skal følge så tidligt som muligt“, jf. artiklen „Volksmarine“ på <http://www.freundeskreis-schnellbootflotille.de/volk/volk.htm>, s. 8 (der Auftrag).

²⁰ *Forschungsstudie zum Thema „Kommandostabs- und Truppenübungen der Volksmarine 1971 bis 1987*, Bl. 138-146. MA-BA.

²¹ I. M. Kapitanets, *Na slusjbe Okeanskomu Flotu 1946-1992. Sapiski komandujusjtjego dvumja flotami, 2000*, s. 496ff.

²² Sst. s. 507f.

med forskellige tidsfrister, men i øvelsen „Okean-83“, der blev ledet af admiral Gorsjkov, skulle man ved udgangen af D+4 have tilkæmpet sig initiativet i „forzonen til Sundet“ (Vorsundzone) og først ved udgangen af D+8/9 have søherredømme i linjen Nakskov-Sønderborg. At dømme ud fra det østlige øvelsesbillede spillede kampen om herredømmet over „Vorsundzone“ en hovedrolle i 1980'erne. I forbindelse med øvelsen omtaltes, at man ville bruge 60 % af styrkerne i operationsretning „Sundet“ og 40 % i operationsretning „Mecklenburg Bugt“.²³

Fra 1984 blev øvelsesbilledet ændret i klar defensiv retning. Under de østtyske flådeøvelser i 1984 og 1985 („Herbstwind-84“ og „Herbstwind-85“ – henholdsvis 10.-14. september 1984 og 9.-13. september 1985) blev der taget udgangspunkt i et kraftigt vestligt flådeangreb fra Øresund ind i Østersøen. Dette blev slået tilbage, men de østlige ambitioner rakte ikke videre end til ved modangreb at sikre søherredømmet i Mecklenburg Bugt frem til en linje gennem Femer Bælt på krigens femte dag. En landsætningsoperation forbedredes, men den var rettet mod Femern.²⁴

Det defensive element var også stærkt fremherskende i „Start-86“ (15.-20. september 1986), der blev ledet af chefen for Volksmarine admiral Ehm og handlede om, hvorledes østflåderne kunne beskytte den civile skibsfart i forbindelse med et angreb fra NATO-landene. Den østtyske flåde fik herunder befaling til at forberede en operation „på den strategiske forsvarsoperations betingelser“. Admiral Ehm ledede også næste års Warszawapagtøvelse „Synchron-87“ (10.-12. juni 1987), der indøvede forsvarskamp over for et vestligt angreb gennem dannelse af forskellige østlige task forces, og hvor ambitionerne nu var skåret ned til at slå de vestlige indtrængende styrker tilbage og genvinde initiativet i farvandet ved Rügen (Arkona-See). Under denne øvelse – der var en af de sidste Warszawapagtøvelser til søs – blev der indsat 59 østfartøjer, der blev overvåget af 22 vestfartøjer.²⁵

På baggrund af den her skildrede udvikling må en taktisk Warszawapagtlandsætningsøvelse i 1986 (9.-14. juni 1986) betragtes som atypisk. Den blev ledet af den polske kontreadmiral K. Bossy og var den sidste fælles landsætningsøvelse og formentlig også den sidste flådeøvelse ledet af en polsk admiral inden for Warszawapagten. Den var defineret som „Taktisk øvelse for de forbundne Østersøflåders landsætningsstyrker“. I øvelsen deltog styrker fra alle tre flåder og fra den østtyske hær. Den østtyske flåde skulle tilkæmpe sig søherredømme i hele operationsområdet, deltage i en luftlande-/landsætningsoperation mod øerne i Sund- og Bæltområdet og begynde at gøre Kielerkanalen sejlklar igen.²⁶ Øvelsen var således en sidste gennemspilning af

²³ Forschungsstudie zum Thema „Kommandostabs- und Truppenübungen der Volksmarine 1971 bis 1987, Bl. 238-47. MA-BA.

²⁴ Sst. Bl. 199-205, 206-11.

²⁵ Sst. Bl. 224-30 og 231-37.

²⁶ Sst. Bl. 218-23.

gamle opgaver, som man ikke længere havde nogen mulighed for at løse. Det hedder under sammenfatningen af de under øvelsen vundne erfaringer, „at i en taktisk landsætning foretaget af Volksmarine kunne landsætningen af en forstærket motoriseret infanteribataljon være en af de typiske kampopgaver“. Bag denne uskyldige sætning lå der formentlig års tovtrækkeri mellem DDR og Sovjetunionen om uddannelse af et egentligt østtysk marineinfanteri, jf. det følgende.

Det må antages, at der i 1980'erne blev set med forskellige øjne på muligheden for at løse krigsopgaverne, alt efter om man befandt sig i Sovjetflåden eller i den østtyske flåde. Medens en ledende sovjetisk admiral som Kapitanets (jf. ovenfor) endnu i 1981 havde tillid til at krigsopgaven kunne lykkes om end med vanskeligheder og tab, måtte billedet se meget mere betænkeligt ud fra østtysk side. Volksmarine kunne fra krigens første time vente omfattende vestlige fly- og missilangreb. Volksmarine stod i allerførste række og måtte påregne meget store tab på skibe og mandskab i en krigs første dage. Op igennem 1980'erne blev styrkeforholdsligningen i relation til vesttyskerne mere og mere skæv.²⁷ Den østtyske opfattelse var, at selv om den østtyske flåde i det sidste årti af sin eksistens stadig blev forstærket med enheder, var den også hårdt ramt af den økonomiske krise, idet den var ude af stand til at vedligeholde fartøjerne forskriftsmæssigt endsige få de nødvendig tilgange af tvingende nødvendige enheder (f.eks. på området minekrigsførelse).²⁸

I modsætning hertil var hovedmodstanderen, den vesttyske flåde, inde i en opgangsperiode og havde erhvervet sig teknologisk overlegenhed gennem indførelse af nye missilfartøjer i 1970'erne, primært fordi de vestlige missiler var mere præcise og rakte længere. Nye store missilbærende enheder (destroyere og fregatter) tilgik til stadighed den vesttyske flåde. I erkendelse af problemerne – men uden på nogen måde at løse dem – tilgik der i årene 1984-86 Volksmarine fem enheder af den nye sovjetiske generation af små missilskibe (Projekt 1241 RÅ – NATO-betegnelse: Tarantul), hvis nye sømålsmissiler øgede flådefartøjernes rækkevidde fra 46 km til 80 km.²⁹ Ligeledes søgte man at hale ind på Vesten gennem bygning fra 1986 af en ny type af egne små missilskibe (Projekt 151), der blev introduceret 1989, men ikke nåede før afslutningen af den kolde krig at få monteret de nye effektive missiler, der skulle bidrage til at udligne den vesttyske missiloverlegenhed.³⁰

²⁷ Vurderingen i den østtyske flådeledelse i begyndelsen af 1989 var, at den østtyske flåde sammen med den fra Sovjetunionen tildelte støtte ved et NATO-angreb i Østersøen ville kunne ødelægge 15 missilbåde (af disse havde Bundesmarine ved udgangen af 1988 over 40), 3-5 destroyere eller fregatter (heraf havde Bundesmarine 15) samt 3-4 ubåde (heraf havde Bundesmarine 24), jf. Theodor Hoffmann, *Kommando Ostsee*, s. 228.

²⁸ Theodor Hoffmann, *Kommando Ostsee*, s. 153f.

²⁹ Friedrich Elchlepp m.fl. (Hrsg.), *Volksmarine der DDR. Deutsche Seestreitkräfte im Kalten Krieg*, 2. Aufl., 2000, s. 205.

³⁰ Friedrich Elchlepp m.fl. (Hrsg.), *Volksmarine der DDR*, s. 206; Theodor Hoffmann, *Kommando Ostsee*, s. 208.

Ifølge Theodor Hoffmann udgjorde NATO's sømålsmissiler i 1980'erne et „enormt trusselspotential“.³¹ Det ligger implicit i hans gennemgang af trusselsbilledet, at Volksmarine måtte forvente at lide betydelige tab allerede fra starten af operationerne.

Østtyskerne måtte også leve med den kendsgerning, at de kun i begrænset omfang kunne regne med sikring fra luften under deres operationer på havet. Først i de sidste par af den kolde krig kunne flåden indsætte et begrænset antal egne jagerbombere. Hvis de vesttyske flådefly overlevede de uden tvivl massive sovjetiske bombeangreb i en krigs første timer, ville de sammen med andre vestlige fly hurtigt kunne tilkæmpe sig luftherredømmet over den vestlige Østersø og i vidt omfang umuliggøre den østtyske flådes operationer. Endelig var der faren fra de udlagte danske og tyske miner, der ifølge Theodor Hoffmann udgjorde „en hovedfare“. Hvis minespærringerne blev udlagt planmæssigt, ville en landsætning på de danske øer være „yderst kompliceret, om ikke umulig“ ifølge admiralen. Det virksomste minebekæmpelsesmiddel var derfor at tilintetgøre minelæggerne og minedepoterne.³² Uden at det blev sagt, måtte der heri ligge, at der fra en krigs start ville blive gennemført voldsomme flyangreb mod disse mål i Danmark og Forbundsrepublikken.

Der hersker en vis uklarhed om DDR's deltagelse i en landsætningsoperation mod de danske øer i 1980'erne, idet østtyskerne allerede i slutningen af 1970'erne – til Sovjetunionens utilfredshed – havde opgivet at uddanne et egentligt marineinfanteri. Fra sovjetisk side glemte man ikke at minde om opgaven. Under flådestabsøvelsen „Transit-82“ (1.-8. juni 1982), ledet af chefen for Østersøflåden admiral Kapitanets, skulle Volksmarine være beredt til at tilkæmpe sig søherredømme i „Vorsundzone“ og i operationsretning Kiel og skulle fra dag 5 „ifølge en særskilt plan“ deltage i en landsætningsoperation mod de danske øer. Dette indebar under øvelsen, at Lolland og Langeland skulle erobres på henholdsvis krigens 6. og 7. dag af østtyske styrker. 170 mand skulle overføres med helikopter til området øst for Rødby (ikke helt korrekt benævnt Hyllekrog-Gramnitse) og 150 mand stormtropper skulle pr. båd besætte Rødby havn. Resten af et motoriseret infanteriregiment skulle overføres med de egentlige landsætningsstyrker. Senere skulle dele af regimentet være klar til at blive overført til Langeland og senere til Sjælland.³³

Den sovjetiske utilfredshed med, at østtyskerne havde opgivet at uddanne et egentligt marineinfanteri (som de tidligere havde haft), kom bl.a. til udtryk i forbindelse med den operativt-strategiske stabsøvelse „Sojus-83“. Under efterbehandlingen af denne øvelse, der blev ledet af marskal Kulikov og om-

³¹ Theodor Hoffmann, *Kommando Ostsee*, s. 194f. – Ifølge Hoffmann befandt der sig på NATO-fartøjerne 312 sømålsmissiler og på „Tornado“-flyene op til 288 luft-til-jord-missiler.

³² Interview med Theodor Hoffmann 23. marts 1993, jf. Walter Jablonsky, „V. NVA-Volksmarine, i Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 165.

³³ *Forschungsstudie zum Thema „Kommandostabs- und Truppenübungen der Volksmarine 1971 bis 1987*, Bl. 162-169. MA-BA.

handlede føring af den strategiske operation på krigsskuepladsen, blev det ført til protokols, at følgende bl.a. skulle undersøges:

- Muligheden for at skabe en landsætningsenhed i den Nationale Folkearmé til brug for fælles aktioner ved landsætninger;
- Mulighederne for at indføre luftpudelandsetsætningsfartøjer samt stationering og sikring af samme.³⁴

Hermed kan der kastes lidt lys over spørgsmålet om de østtyske landsætningsopgaver i Danmark. Østtyskerne ønskede af flere grunde fra slutningen af 1970'erne ikke at deltage i landsætningsoperationer mod danske øer i tilfælde af krig, og de ville navnlig ikke bruge kræfter på at uddanne specialstyrker, dvs. et egentligt marineinfanteri til opgaven. Selv om Sovjetunionen også i 1980'erne ivrede for opbygning af marineinfanteri til brug for landsætningsoperationer, står det klart, at den østtyske hærledelse med støtte af forsvarsministeriet strittede imod og vandt denne kamp.³⁵ Det er for så vidt interessant, som det afslører, at de mindre Warszawapagtlande faktisk havde et vist råderum selv i operative spørgsmål. Muligvis – det havde i alle tilfælde været sagen da østtyskerne omkring 1960 nægtede at bygge undervandsbåde – gjaldt det navnlig for særlig ressourcekrævende eller uløselige opgaver. I den konkrete sag ønskede østtyskerne formentlig ikke at deltage i en operation, som under de rådende styrkeforhold på søen og i luften måtte opfatte som selvmord.

Til trods for at DDR klart nedprioriterede landsætningsøvelserne, rådede det over en landsætningsbrigade frem til 1989, hvor den blev omstruktureret til en transportskibsbrigade, bestående af 12 landsætningskibe af mellemstørrelse.³⁶

Sammenfattende om krigsbilledet i Østersøen

Det har ikke været en opgave for undersøgelsen at analysere de mange forskellige varianter, som en krig i Østersøområdet kunne antage i den kolde krigs sidste fase. Men karakteren af en krig i Østersøområdet ville blive bestemt af, om den startede som en kernevåbenkrig eller som en konventionel krig. Hvis den indledtes som en kernevåbenkrig på krigsteaterniveau (dvs. omfattende Vesteuropa), ville det mest sandsynligt ske som følge af, at den ene part besluttede at gennemføre et forkøbslag med en del af sine kernevå-

³⁴ *Forschungsstudie zum Thema „Kommandostabs- und Truppenübungen der Volksmarine 1971 bis 1987*, Bl. 186. MA-BA.

³⁵ Walter Jablonsky, „V. NVA-Volksmarine“, i: Klaus Naumann (Hrsg.), *NVA. Anspruch und Wirklichkeit*, s. 164.

³⁶ Theodor Hoffmann, *Kommando Ostsee*, s. 232f.

ben. De omfattende kernevåbenudvekslinger ville afgørende svække de berørte samfund, og Danmark ville næppe heller gå ram forbi. Om de gigantiske ødelæggelser ville føre til en optrapning til strategisk niveau eller til en nedtrapning kan ikke siges.

I en konventionelt ført krig ville billedet blive præget af de første operationer, der må antages at være en luftoffensiv af meget voldsom karakter. Her havde Øst en vis udgangsfordel over for NATO's luftoffensiv i kraft af sine luftforsvarsstyrker, der var væsentlig større en NATO's. Selv om en krig ikke startede på det nukleare niveau, ville den antage en ekstrem voldsom karakter med enorme tab som følge. I denne første fase måtte der også påregnes betydelige tab på danske fly- og flådestyrker, der ville være hovedmål i en krigs første timer. Civile mål ville også blive ramt i meget betydeligt omfang. Spørgsmålet ville i høj grad være – hvad Øst vel vidste – hvor længe beslutningstagerne i Danmark kunne leve med fortsatte ødelæggelser i meget stort omfang, og hvornår de ville give efter og søge at få Danmark ud af krigen.

Med mindre krigen udviklede sig meget negativt for NATO, ville Warszawa-pagtlændene i 1980'erne dog ikke have kapacitet til gennemføre Kystfrontoperationen med besættelse af Jylland, og de ville heller ikke have den luftoverlegenhed og det søherredømme, der krævedes for at udføre et gennembrud af de danske stræder og foretage en landsætning på Sjælland. Hvis det lykkedes Øst at erobre søherredømmet i den vestlige Østersø i kampe, der formentlig ville gå hårdt ud over den østtyske flåde, kunne der som i 1970'erne blive tale om en østlig forsvarslinje ved den sydlige indgang til de danske stræder. I den forbindelse ville der formentlig blive kæmpet om Lolland, Falster og Møn, der på grund af nærheden til DDR ville være vanskelige at forsvare mod helikopterangreb og mindre landsætninger. Disse forhold gjaldt formentlig kun frem til ca. 1984. Fra dette tidspunkt er det klart, at Østersøflåderne på grund af voksende økonomiske vanskeligheder og teknologisk underlegenhed kun satsede på at løse defensive opgaver. I denne den kolde krigs sidste fase kunne man forestille sig, at den sovjetiske Østersøflåde ville blive trængt tilbage til en sidste bastion omkring Den Finske Bugt, efter at den østtyske og den polske flåde var blevet tilintetgjort.

Hvis det lykkedes USA at gennemføre sin Sverigesoption, dvs. overflytte et betydeligt antal amerikanske fly til Sverige fra en krigs start og derefter indsætte flyene i opgaver over Østersøen og ind i Polen-Baltikum, ville en stor-krigs startbetingelser være afgørende ændret.³⁷ Kraftige vestlige flankenangreb mod de østlige forbindelseslinjer i Østersøen og gennem Polen – og mod Østflåderne – ville finde sted, og krigen ville antagelig fra starten udvikle sig til en udpræget forsvarskrig for Østblokken. NATO-landenes forskellige optioner med dybe flådefremstød også med overfladefartøjer ind i Østersøen

³⁷ Fra 1960'erne var der truffet foranstaltninger til, at amerikanske fly kunne modtages i Sydsverige, jf. Ola Tunander, *The Secret War against Sweden*, s. 305f.

samt eventuelle landsætninger af US Marines i de baltiske Sovjetrepublikker³⁸ skal vel ses i denne sammenhæng og som en opfølgning. Under denne option ville Danmark i høj grad kunne ligge i læ af amerikanske flystyrker baseret i Sverige (samt af svenske fly) og ville i mindre grad blive direkte involveret i krigen.

Konklusion (for kapitlerne 78, 79, 80)

På grund af fortsat hemmeligholdelse er mange aspekter af den militære udvikling under den kolde krig fortsat ikke vel belyste, men konturerne af et billede begynder dog at aftegne sig.

Den væsentligste tendens var, at USA begyndte at arbejde sig ud af Vietnam-syndromet og fra anden halvdel af 1970'erne i samarbejde med de store NATO-partnere indledte en justering af styrkeforholdet mellem Øst og Vest. Denne justering startede først på det militære område i form af en modernisering og udbygning af det militære apparat, men fik efter uroen og fremvæksten af en religiøs nationalisme i Polen (1978) samt Sovjetunionens invasion af Afghanistan i december 1979 også en politisk dimension, hvor det gjaldt om at modarbejde Sovjetunionens udenrigspolitiske initiativer. En styrkelse af komponenterne i denne politik udgjorde essensen af republikanernes valgprogram i 1980, hvor de forpligtede sig til „at opnå generel militær og teknologisk overlegenhed over Sovjetunionen“ og med „ikke-militære midler rulle kommunismens landvindinger tilbage“. Republikanerne forlod således den hidtidige ligevægtsstrategi i forhold til Sovjetunionen og vendte med deres nye strategi, der kan betegnes en „sejrsstrategi“ eller en „udmattelsesstrategi“, tilbage til den tankeverden, der havde hersket i USA i begyndelsen af 1950'erne (NSC-68). Sejrsstrategien blev med modifikationer opretholdt 1980'erne igennem.

Da Reagan-administrationen kom til magten, blev elementer af den nye grand strategy straks iværksat gennem hemmelige covert operations (især i Mellemamerika) og psykologisk krigsførelse mod Sovjetunionen (fra marts 1981). En halvofficiel fremlæggelse af den nye strategis forskellige dimensioner skete først i maj 1982, hvor præsidentens sikkerhedspolitiske rådgiver William Clark fremhævede, at Reagan-strategien omfattede „diplomatiske, politiske, økonomiske og informationsmæssige elementer og byggede på et grundlag af styrke“. Det er væsentligt at fastslå, at der indgik hemmelige operationer i betydeligt omfang i Reagan-administrationens strategi.

I undersøgelsen fokuseres på den amerikanske psykologiske krigsførelse, der tog et betydeligt omfang, og hvor navnlig flåden og flyvevåbenet var ope-

³⁸ Sst. s. 268.

orative. Som påpeget af en ansvarlig embedsmand blev disse operationer udformet, så de ikke efterlod sig noget papirspor – de skulle altså ikke kunne „lækkes“ og der skulle ikke kunne foretages undersøgelser, hvis noget gik galt. Disse operationer omfattede dels de genoptagne hemmelige såkaldte „ferret-flyvninger“ ind mod de sovjetiske grænser dels mere åbenbare styrkedemonstrationer gennem hyppig militær tilstedeværelse og øvelsesaktivitet. Således steg efterretningsflyvningerne langs zonegrænsen og i Østersøen stærkt efter Reagan-administrationen tiltræden. På samme vis øgedes den maritime tilstedeværelse såvel i Norskehavet som i Østersøen i 1980'erne, hvor NATO-flåderne kom til at dominere øvelsesbilledet.

Der påpeges i undersøgelsen, at sider af den vestlige psykologiske krigsførelse blev gennemført på et tidspunkt, hvor spændingen mellem Sovjetunionen og USA var meget høj, og at de rummede betydelige risici for eskalation. Det påpeges ligeledes, at de ubådsoperationer, de vestlige lande gennemførte i de svenske farvande, blev tillagt Sovjetunionen, hvorved skabtes billedet af en øget sovjetisk trussel mod Sverige og det danske nærrområde. Ubådsoperationerne førte til en krise i det offentlige liv i Sverige, såvel internt i forsvaret som mellem politikere og officerer, og belastede relationerne mellem Sverige og Sovjetunionen/Rusland gennem mange år.

Ser vi på de østlige reaktioner på den vestlige militærpolitik i perioden er der næppe tvivl om, at den psykologiske krigsførelse bidrog til at øge den internationale spænding, der kendetegnede 1980'ernes første halvdel. Den sovjetiske ledelse opererede med et meget dystert trusselsbillede, ja, generalstabschefen Ogarkov mente i 1982, at USA havde begyndt krigen. Det er sandsynligt, at intensiveringen af de amerikanske psykologiske operationer fik den sovjetiske ledelse til at iværksætte „operation Rjan“ i maj 1981, en meget stor efterretningsoperation, hvis formål var at varsle om et forestående vestligt kernevåbenangreb på Sovjetunionen. En tilspidsning skete i november 1983, hvor Sovjetunionen mistolkede hensigten med den uheldigt timede vestlige kernevåbenøvelse „Able Archer“ og ikke udelukkede, at Vesten havde påbegyndt nedtællingen til et angreb på Sovjetunionen. Sovjetunionen gjorde kernevåbenbærende fly klar til indsats. Situationen var ikke mindst farlig, fordi de amerikanske beslutningstagere ikke var vidende om, at deres land befandt sig i en international krise. I flere af de nyeste fremstillinger sammenlignes denne situation med Cuba-krisen med hensyn til farlighed.

Det påpeges i undersøgelsen, at „Rjan“ ikke – som anført i de nyeste fremstillinger – blev nedprioriteret efter gennemførelsen af „Able Archer“. Tværtimod blev den østtyske efterretningsstjeneste i 1985 mobiliseret til øget deltagelse i operationen, ligesom de østtyske divisioners beredskab blev øget. De nye forholdsregler tolkes i undersøgelsen som reaktioner på en ny og skærpet vestlig øvelsespraksis.

Det fremhæves i undersøgelsen, at den øgede sovjetiske frygt for et kernevåbenangreb gik tilbage til Carter-perioden og formentlig var forårsaget af

denne administrations retorik og justering af den amerikanske kernevåben-doktrin med øget vægt på den strategi for udslettelse af den sovjetiske ledelse i tilfælde af krig (decapitation), der var under udvikling i 1970'erne og blev et centralt element i amerikansk krigsplanlægning i 1980'erne.

På det rent militære område repræsenterede midten af 1970'erne formentlig det tidspunkt, hvor Sovjetunionen vurderede sin militære kapabilitet højest, men allerede i slutningen af 1976 er man på forsvarsministermødet i Warszawapagten foruroliget over den vestlige styrkeudvikling på det militære område. Man hæftede sig ved den væsentlige forøgelse af kampkraften, Vesten ville få gennem nye våbenplatforme og våbensystemer (nye ubåde, bombefly, jagerbombere, fordobling af panserbekæmpelsesmidlerne etc.) og drog den konklusion, at der var tale om den betydeligste fornyelse og modernisering af NATO-styrkerne siden deres udrustning med kernevåben i slutningen af 1950'erne.

Generelt blev 1980'erne en lang kriseperiode for Warszawapagten, hvis medlemslande havde stagnerende økonomier og knurrende befolkninger og kun i et vist omfang var i stand til at følge med Vesten under den rivende militært teknologiske udvikling, der fandt sted i denne periode. På den baggrund blev især Sovjetunionen tvunget ind i en radikal omvurdering af politiske og militære prioriteringer.

Fra begyndelsen af 1980'erne opererede Warszawapagten med et stadig mere dystert trusselsbillede både hvad angik Vestens intentioner og Vestens militære kapabilitet. Vesten vurderedes at arbejde på at sikre sig militær overlegenhed i løbet af få år og have gjort store fremskridt med hensyn til at forøge kampkraften og at kunne præstere en hurtig indsættelse af styrker. Vesten formodedes at kunne disponere over såvel konventionelle som nukleare krigsoptioner, men Øst syntes – næsten til besættelse – at have fokuseret på optionen om en kernevåbenkrig begrænset til Europa og startende med et amerikansk førsteslag.

Det stod allerede i anden halvdel af 1970'erne klart for de østlige strateger, at Warszawapagtlandene af teknologiske og økonomiske årsager ikke kunne deltage det kapløb om højteknologiske våben med Vesten, der aftegnede sig. Ret hurtig indledtes, som det ses af kildematerialet fra den østtyske hærs stabsøvelser specielt fra årene 1983-85, en tilpasning til en ændret slagmarks-situation, hvor de østtyske armé- og divisionschefer blev tvunget til at tage hensyn til, at de kunne møde en velmotiveret, teknologisk avanceret og eventuel *overlegen* modstander.

Det teoretiske arbejde med denne tilpasning blev foretaget i den sovjetiske generalstab, der så sig stillet over for den vanskelige opgave, at den skulle ændre på den strategi, der havde været løsenet siden 1950'erne og som havde domineret såvel styrkeopbygning som teoretiske studier. I en overgangsfase i midten af 1980'erne bibeholdt man den offensive strategi i den version, at man først kæmpede defensivt for at skabe en ændring af styrkeforholdet,

hvorefter man gik i offensiven på tredjedagen. Det siger sig selv, at man i denne version forudså en langsommere fremrykning end tidligere og givetvis heller ikke regnede med at kunne nå tidligere tiders mål.

Denne tilpasning kunne ikke undgå at få indflydelse på det overordnede teoretiske niveau: i militærdoktrinen. Tilsyneladende på ordre fra den nye statsleder Gorbatsjov blev militærdoktrinen justeret, og i 1987 tog man afsked med ca. 25 års offensive strategi baseret på ideen om en sejr over NATO-styrker, og der indførtes med udgangspunkt i forestillingen om „gensidig sikkerhed“ en defensiv strategi baseret på et „aktivt forsvar“, der som hovedopgave havde at forebygge krig, og hvis krigen kom, da at fordrive en angriber fra eget territorium. I de allersidste år af Warszawapagtens levetid baksede dens styrker med at indøve uvante operationer, der stred mod alt det, de havde øvet og lært i en menneskealder.

Med hensyn til operationerne over for *Danmark* opretholdtes i 1980'ernes første halvdel den fra 1970'ernes planer kendte Nordfront/Kystfrontoperation, hvor den polske hær gik mod såvel Holland som Jylland. Forudsætningerne for at udføre denne operation måtte på grund af Polens dybe krise siges at være endnu dårligere end i 1970'erne. Fra 1985 fik de to østtyske arme mere selvstændige opgaver, idet de skulle dække 250 km af statsgrænsen og om nødvendigt kunne rette svarslag ind over statsgrænsen mod angribende vestlige styrker. Først med Warszawapagtens antagelse af den defensive strategi i 1987 blev der ændret afgørende på krigsplanerne, idet de polske styrker nu blev rykket i 2. echelon og blev reserve for de sovjetiske og østtyske styrker i DDR. Forsvaret af området mellem Elben og Østersøkysten blev overtaget af DDR, hvis 5. armé skulle udføre denne opgave. Det er rimeligt at antage, at den potentielle trussel mod Danmark fra omkring 1980 gradvis blev formindsket. I alle tilfælde fra 1987 var den potentielle trussel mod Slesvig-Holsten og Jylland væsentligt aftaget.

På flådeområdet var Warszawapagtflådernes aktiviteter i Østersøområdet aftagende gennem 1980'erne. Den sidste store samlede flådeøvelse afholdtes i 1980. I en stor national sovjetisk øvelse i 1981 spillede en landgang på Sjælland stadig en vigtig rolle, men fra 1984 ændredes øvelsesbilledet i klar defensiv retning og der fokuseredes på en indsats mod forventede vestlige flådefremstød i området syd for Øresund (Vorsundzone). DDR's flåde kom i 1980'erne i en meget udsat position som følge af vesttyskernes overlegenhed på missilområdet og med hensyn til flådefly og ubåde. Bl.a. på den baggrund opgav østtyskerne til trods for sovjetisk modstand fra 1980 planlægningen af en landsætningsoperation mod Danmark.